

BOPLATSLÄMNINGAR I SKÄTTORP

Rapporter från Arkeologikonsult 2023:3695

Arkeologisk utredning, etapp 2
Lämning L2023:7700
Fastighet Backen 2:1
Hackvad socken
Lekeberg kommun
Örebro län
Projektnummer 3695
Författare Jonna Sarén Einarsson

Uppdragsgivare:	Länsstyrelsen i Örebro län
Länsstyrelsens diarienummer:	431-5777-2023
Uppdragsnummer i KMR:	202301458
Företagare:	Stiftelsen Sanna
Fastighet:	Backen 2:1
Berörda lämningar, KMR:	L2023:7700
Typ av undersökning:	Utredning, etapp 2
Utförandetid, fältarbete:	21-22 november 2023
Inmätningssystem:	RTK-GPS
Koordinatsystem:	SWEREF99 TM
Höjdsystem:	RH2000
Projektledare:	Jonna Sarén Einarsson
Rapportansvarig:	Jonna Sarén Einarsson
Fältpersonal:	Jonna Sarén Einarsson, Sofia Lindell
Planer och layout:	Jonna Sarén Einarsson
Fynd:	Inga fynd påträffades vid den aktuella utredningen.

ARKEOLOGIKONSULT

Karins väg 5, 194 61 Upplands Väsby

Tel: 08-590 840 41

www.arkeologikonsult.se

Fastighetskartan (Topografi 10 och Fastighetsindelning): ©Lantmäteriet

Omslagsbild: Utsnitt från en karta över Viby härad med "Schiäratorp" markerad i övre högra hörnet. Kartan är beskuren.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY

Villkor finns tillgängliga på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.se>

BOPLATSLÄMNINGAR I SKÄTTORP

Rapporter från Arkeologikonsult 2023:3695

Arkeologisk utredning, etapp 2

Lämning L2023:7700

Fastighet Backen 2:1

Hackvad socken

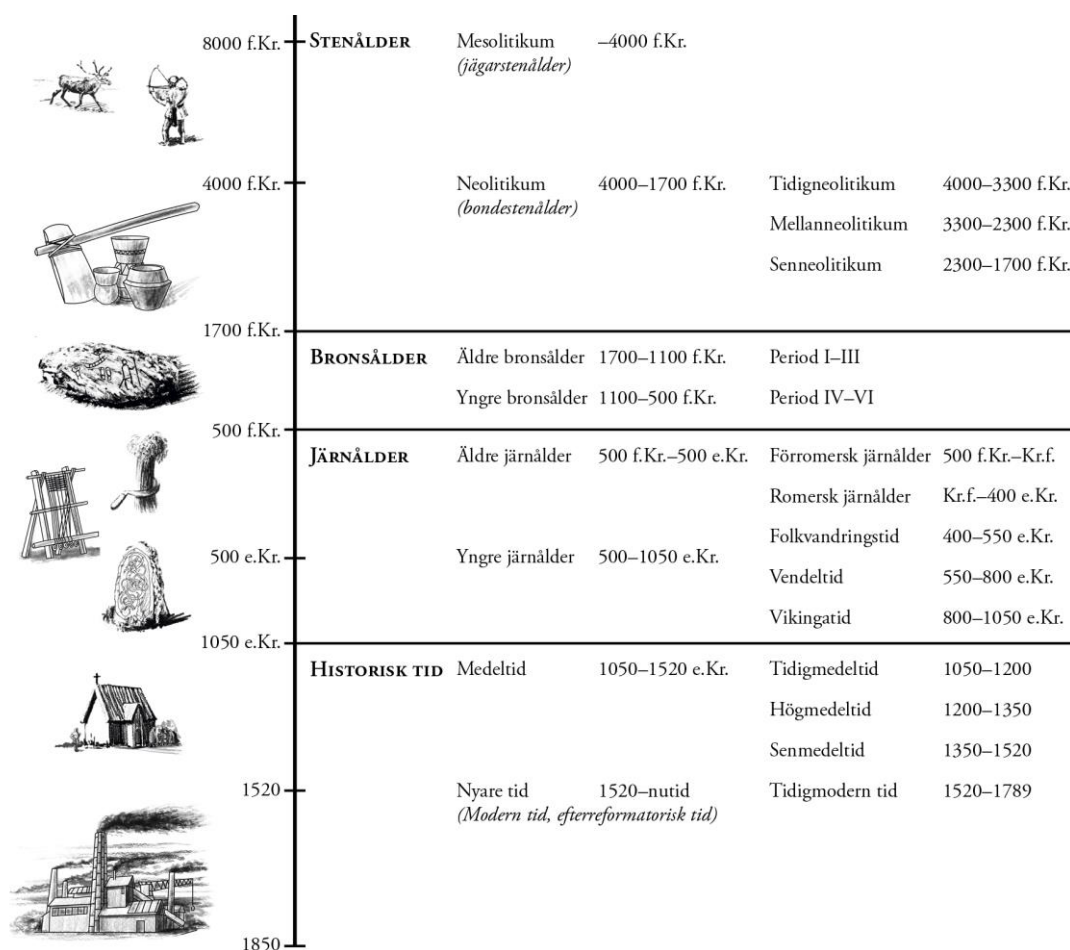
Lekeberg kommun

Örebro län

Projektnummer 3695

Författare Jonna Sarén Einarsson

ANTIKVARISK BEDÖMNING

Antikvarisk bedömning anger hur man enligt kulturmiljölagen (1988:950), och till viss del även skogsvårdslagen (1979:429), bedömt lämningen och dess eventuella lag-skydd vid registreringstillfället. Den slutgiltiga bedömningen görs alltid av Länsstyrelsen.

Fornlämning är en lämning som omfattas av skydd enligt kulturmiljölagen. För att en lämning ska kunna bedömas som fornlämning krävs att den tillkommit före 1850, är en lämning efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergiven. Det är förbjudet att utan tillstånd från Länsstyrelsen rubba, ta bort, gräva ut eller på annat sätt ändra eller skada en fornlämning.

Möjlig fornlämning innebär att man vid registreringstillfället inte kunnat ta ställning till om lämningen är en

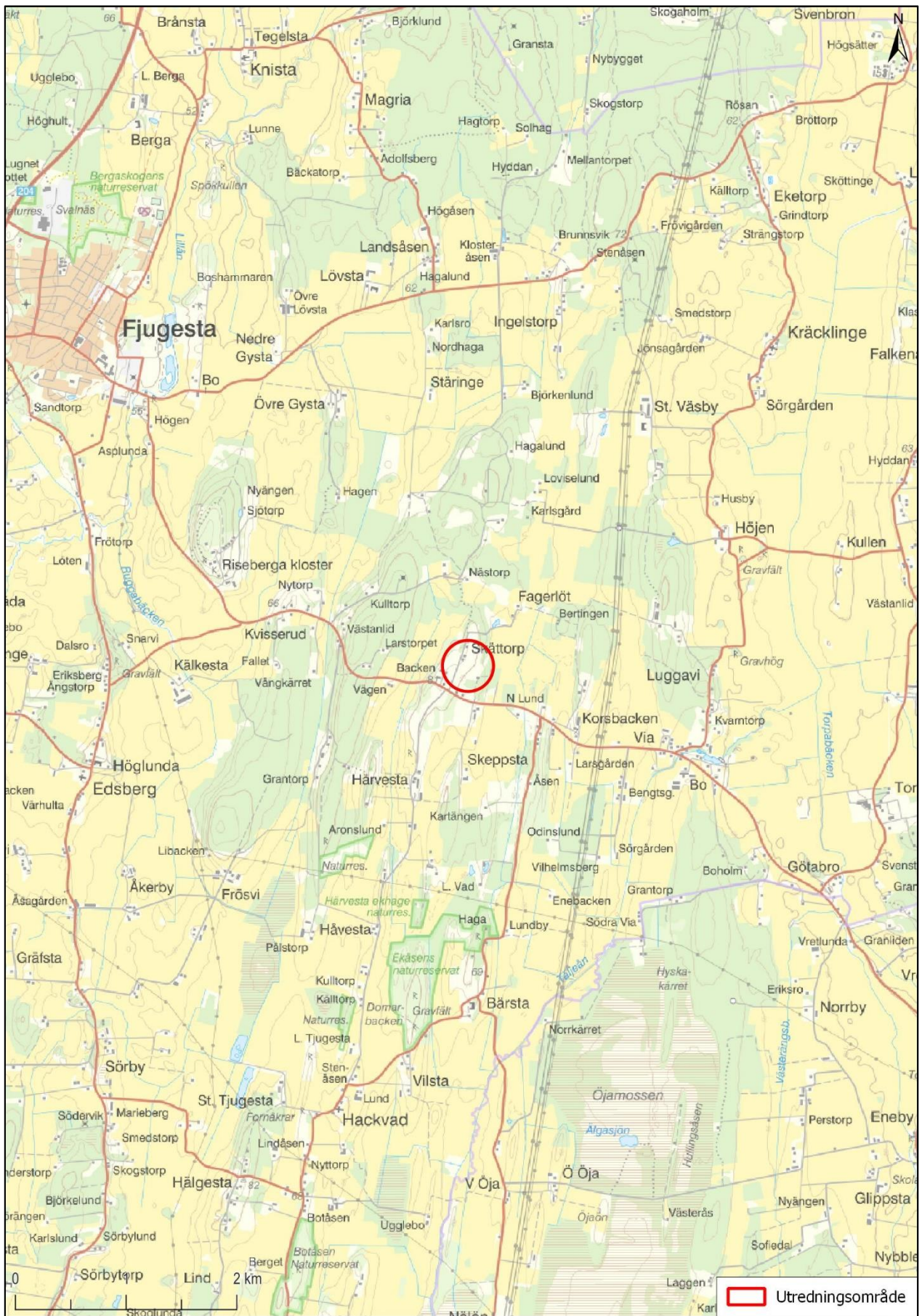
fornlämning eller inte. Lämningen måste vara bekräftad i fält. Möjlig fornlämning kan även anges för en lämning som har undersökts i samband med en arkeologisk undersökning, men där man inte fastställt lämningens utbredning.

Övrig kulturhistorisk lämning används för kulturhistoriska lämningar som har tillkommit efter 1850, men som ändå anses ha ett antikvariskt värde. Bedömningen används även för vissa lämningar som inte uppvisar fysiska spår, till exempel fyndplats eller plats med tradition.

Ingen antikvarisk bedömning används för lämningar som blivit helt borttagna genom en arkeologisk undersökning eller förstörda. Inget skydd enligt kulturmiljölagen kvarstår. Lämningar som endast är kända via kartmaterial, skriftlig eller muntlig källa och inte har kunnat återfinnas i fält, kan inte heller ha en antikvarisk bedömning.

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING.....	7
INLEDNING.....	7
TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ	8
GENOMFÖRANDE	10
RESULTAT.....	11
Kart- och arkivstudie.....	11
Utredningsgrävning	12
SLUTSATS	13
Utvärdering av måluppfyllelse	13
Registrering i Kulturmiljöregistret	13
REFERENSER	15
Litteratur	15
Digitala källor	15
Äldre kartor	15
BILAGOR 1. Schakt	16
BILAGOR 2. Kontexter.....	17

Figur 1. Utredningsområdet markerat på Terrängkartan, skala 1:100 000.

SAMMANFATTNING

Arkeologikonsult har på uppdrag av Länsstyrelsen i Örebro län utfört en arkeologisk utredning, etapp 2, vid Skättorp i Lekeberg kommun. Utredningen utfördes under två dagar i november 2023. Området har under historisk tid tillhört bytomten Skättorp, som fortfarande är bebyggd.

Vid den arkeologiska utredningen påträffades flertalet boplotsindikerande lämningar, framför

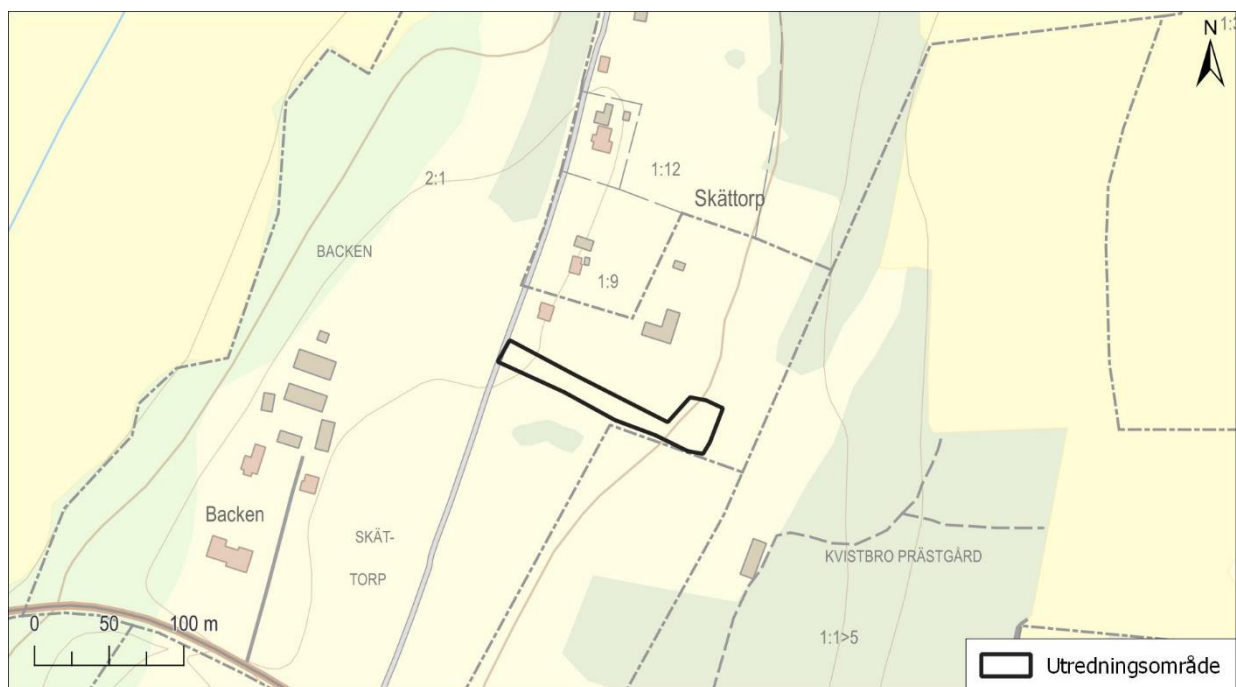
allt stolphål och härdar. En antal lämningar kan troligen kopplats till den historiska bytomten, men tillhör till största del ett förhistoriskt boplotsområde.

Det nyupptäckta boplotsområdet (L2023:7700) kunde inte avgränsas inom det aktuella utredningsområdet.

INLEDNING

Arkeologikonsult har på uppdrag av Länsstyrelsen i Örebro län (dnr 431-5777-2023) utfört en arkeologisk utredning, etapp 2, inom fastigheten Backen 2:1 vid Skättorp i Fjugesta, Lekebergs kommun i Örebro län (figur 2). Utredningen föranleddes av att Stiftelsen Sanna planerar nybyggnation i området. Den aktuella och av Länsstyrelsen i Örebro län egeninitierade utredning har bekostats av Länsstyrelsen.

Syftet med den arkeologiska utredningen var att ta reda på om fornlämningar kommer att beröras av det planerade arbetsföretaget. Utredningen ska preliminärt avgränsa nyupptäckta fornlämningar inom utredningsområdet och resultaten ska kunna användas vid Länsstyrelsens fortsatta tillståndsprövning och utgöra underlag inför eventuellt kommande arkeologiska åtgärder. Resultaten ska också kunna användas som underlag i företagarens planering.

Figur 2. Utredningsområdet markerat på Fastighetskartan, skala 1:10 000.

TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

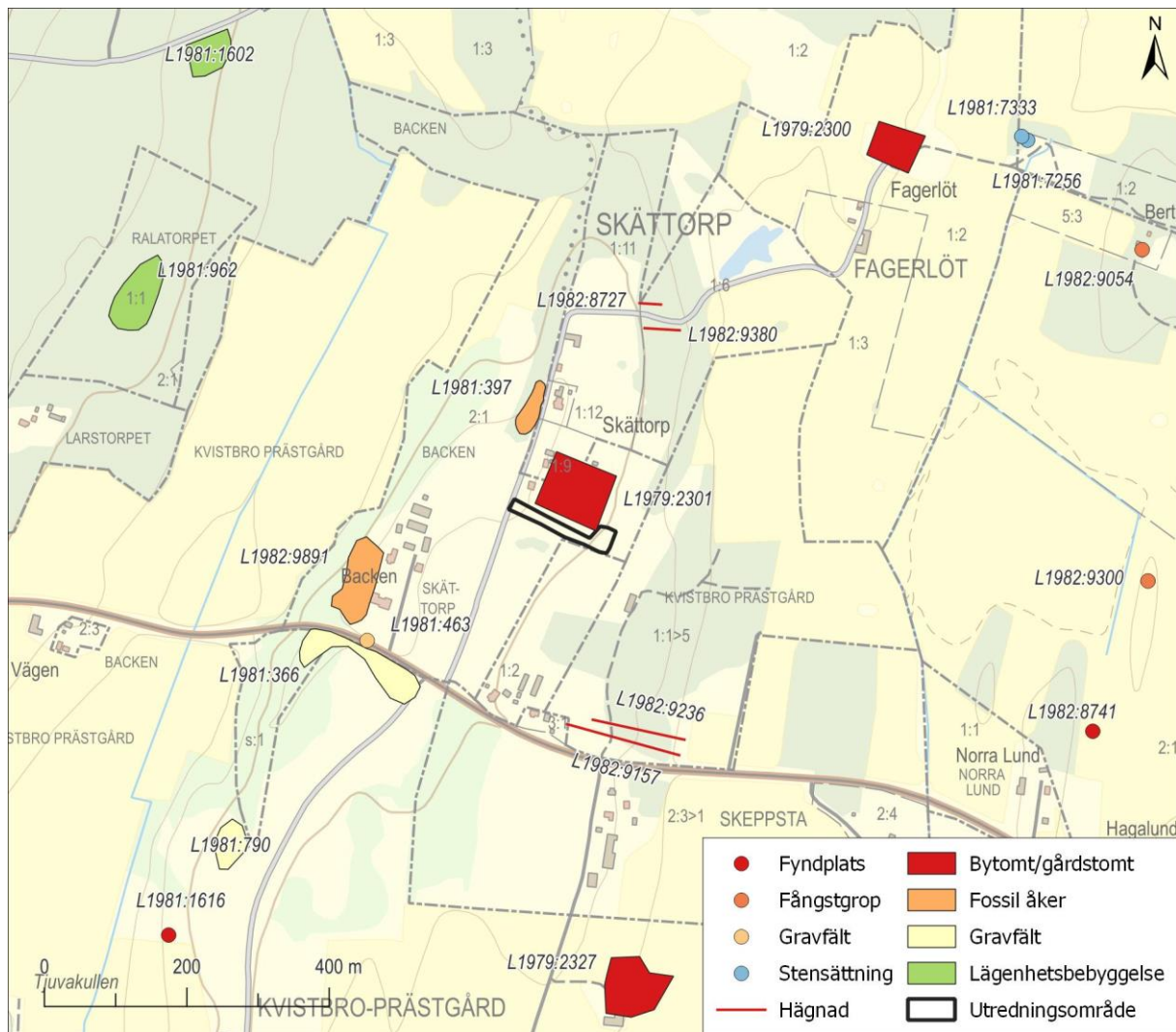
Figur 3. Foto över den östra delen av utredningsområdet under sökschaktning. Norr är till vänster i bild. Foto med drönare från väst.

Utredningsområdet (figur 3) ligger i de norra delarna av ett stort ek- och drumlinlandskap centralt inom Närkeslätten, som är en vidsträckt slättbygd som sträcker sig genom södra Närke. Drumliner är rester efter inlandsisen och består (oftast) av ovalt långsträckta, jämbreda och jämnhöga moränkullar, ungefär som små rullstensåsar. Drumlinerna gör det annars flacka landskapet på Närkeslätten böljande.

Ekhagarna i området skvallrar om hur marken i området nyttjats under tidigmodern tid (ca 1520–1789 e.Kr.). Ekvirke var det främsta byggmaterialet för båtar och skepp under perioden vilket ledde till att kungamakten deklarerade ekarna skyddade under 1500-talet, för att försäkra sig om deras fortsatta bestånd. Detta fick till följd att ekarna på böndernas marker fick stå orörda och många ekar blev därför mycket stora i de öppna slätterängarna och hagarna. Med tiden blev dessa områden så kallade ekhagar, platser som har visat sig oerhört gynnsamma för djur- och insektsliv. På

1800-talet släpptes skyddet på ekar och många har därefter huggits ned, men landskapet runt Skättorp karaktäriseras än idag av ett stort bestånd av ekar. Ett par kilometer söder om utredningsområdet har ekhagarna Ekåsen, Härvesta och Håvesta blivit naturreservat.

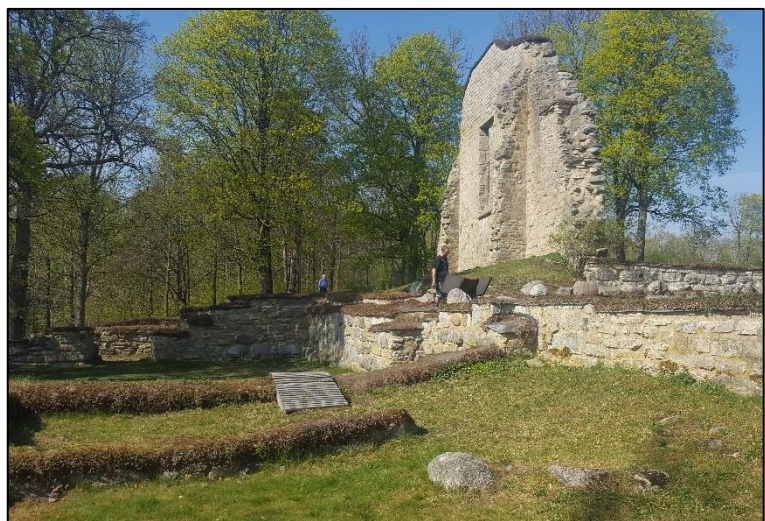
Fornlämningsmiljön i området präglas i stor utsträckning av såväl gravfält som agrara lämningar i form av fossila åkermarker, hägnader och röjningsrösen. Samtliga lämningar förhåller sig till drumlinryggarna, lägen som varit attraktiva under hela historiens gång. I utredningsområdets direkta närhet, inom en radie på en kilometer, finns flera gravfält fossila åkermarker, hägnader, historiska by- och gårdstomter men även flera fångstgropar, stensättningar och ett fåtal fyndplatser (figur 4). På en av fyndplatserna (L1981:1616) har man funnit slagg, vilket kan tala för att järnframställning ha förekommit i området. På en annan fyndplats (L1981:8741) har en enkel skafthålsyx påträffats, vilket antyder att man befunnit sig i om-

Figur 4. Utredningsområdet markerat tillsammans med närliggande lämningar så som de var registrerade i Kulturmiljöregistret vid tidpunkten för den arkeologiska utredningen. Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:20 000.

rådet under yngre stenålder eller eventuellt under den äldsta bronsåldern (cirka 2400–1500 f.Kr.).

Ungefär 300 meter sydväst om aktuellt utredningsområde delundersöktes ett gravfält (L1981:463) under 1970-talet, då länsvägen skulle läggas om och breddas. Sju gravar undersöktes tillsammans med en möjlig vägbank, en terrassering samt några oregelbundna röjningsrösen. Gravarna utgjordes av runda och oregelbundna stensättningar, varav vissa var skadade. I gravarna, som var brandgravar, påträffades fynd av pärlor av glas, glasfluss och brons samt föremål av järn och sten. Fynden har typologiskt daterats till början av vikingatid, runt 800-talet

Figur 5. Riseberga klosteruin, med gaveln till klosterkyrkan fortfarande stående och grundmurar till olika klosterbyggnader nedanför. Foto: Jonna Sarén Einarsson.

(KMR). Större delen av gravfältet ligger kvar söder om vägen (L1981:366) och består av ett 30-tal kända gravar i varierande storlek.

Lite drygt två kilometer väst om aktuellt utredningsområde ligger Riseberga klosterruin (figur 5), där ett nunnekloster inom cisterciensorden grundades i början av 1200-talet. År 1546 brann

klostret ned men skriftliga källor visar att några av nunnorna bodde kvar bland ruinerna i många år därefter (Wallebom & Ohlsson 2005, s. 4f). På 1600-talet användes sten från ruinen till en utbyggnad av Edsberg kyrka (KMR).

Skättorp ligger i Hackvads socken på gränsen till Edsbergs socken.

GENOMFÖRANDE

Initialt utfördes en mindre kartstudie över det aktuella området, vilket inkluderade att strandlinjekartor, jordartskartor och historiska kartor analyserades för att skapa en sammanhängande bild av området historia och förutsättningar. Även de digitala arkiven Kulturmiljöregistret (KMR), Skogsstyrelsens karttjänst *Skogens pärlor* samt Ortnamnsregistret (ISOF) användes som underlag.

Utredningsgrävningen utfördes med sökschaktning inom de tillgängliga områdena inom utredningsytan. I områdets västra del fanns otillgängliga ytor med höbalar samt trädbeväxt impedimentsmark. I västra delen av utredningsområdet korsade en nedgrävd elledning ytan som trots beställd ledningsutsättning inte var markerad och därför hölls ett större säkerhetsavstånd i området.

Vid sökschaktningen avlägsnades grässvålen varefter det underliggande skiktet söktes av med metalldetektor. Efter utförd metalldetektering togs resterande matjord skiktvis ned till anläggningsnivå eller orörd markyta.

Sammanlagt togs cirka 145 m² upp fördelat på sju schakt, vilket motsvarar drygt 5 procent av utredningsområdets yta.

Figur 6. Metalldetektering utförs när grässvålen avlägsnats. Foto från nordöst.

Samtliga schakt, anläggningar och lager har dokumenterats i plan genom inmätning med RTK-GPS, fotografering och skriftlig beskrivning (bilaga 1 och 2). Drönare användes för översiktsfotografering men då området ligger inom en flygzon kunde inte höghöjdsbilder tas.

Efter avslutat fältarbete lades schakten igen.

RESULTAT

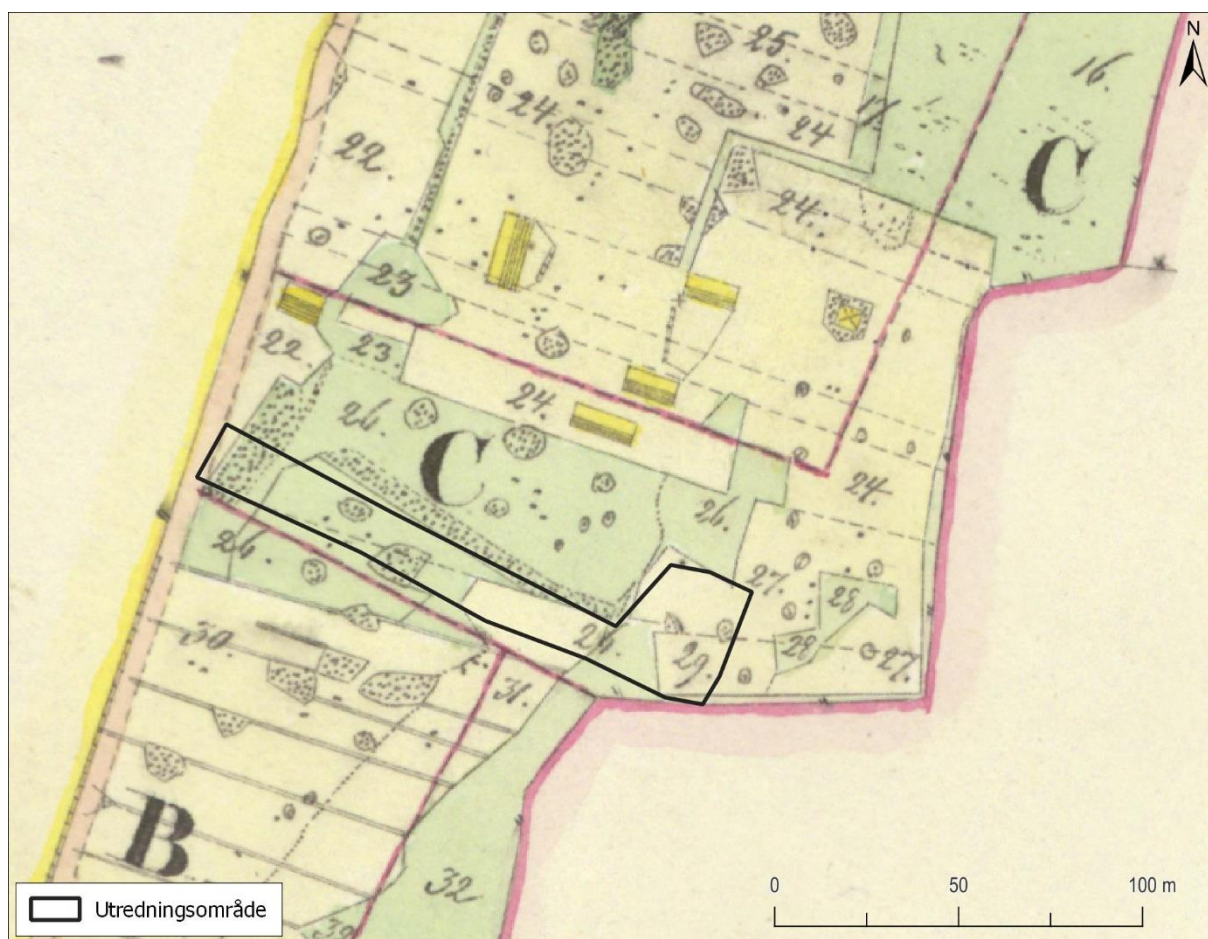
Kart- och arkivstudie

Det historiska kartmaterialet över det aktuella området kan vid en första anblick uppfattas torftigt. Utredningsområdet ligger direkt söder om den historiska gårdstomten Skättorp, och bland de digitalt sökbara kartorna på Lantmäteriet så är den äldsta kartan över ägorna från år 1845 (figur 7). Det finns dock äldre kartor över de angränsande ägorna, Backen och Skeppsta, vari gränsen till "Schiät Torp" eller "Skärtorp" är markerad och namngiven på kartor från så tidigt som 1662 och 1785 respektive. Gården "Schiätorp" finns även på en karta över Viby härad. Där är gården schablon-

mässigt markerad som ett kronohemman (se omslagsbild, övre högra hörnet). Skriftligen finns Skättorp belagt som tidigast 1850 och utgör då en by (ISOF).

På den Ekonomiska kartan från 1957 finns en ekonomibyggnad markerad invid vägen i utredningsområdets västra del. Huskroppen syns inte på någon tidigare karta över området. Idag syns rester efter byggnaden i ett slybeväxt område vid vägen.

I Sveriges geologiska undersöknings söktjänst kan man se att området utgörs av sandig morän, vilket stämmer överens med det synliga drumlinlandskapets utbredning. Området ligger

Figur 7. Utsnitt från en karta över Skättorp från 1845. I skala 1:4 500.

vid 75 meters kurvan, vilket innebär att området under väldigt lång tid utgjort torrlagd mark. För omkring 11 200 år sedan (cirka 9 200 f.Kr.) låg utredningsområdet i den norra spetsen på en långsmal ö i en skärgårdsmiljö och platsen har därmed varit beboelig ett par tusen år efter inlandsisens avsmältning i området (SGU).

Utredningsgrävning

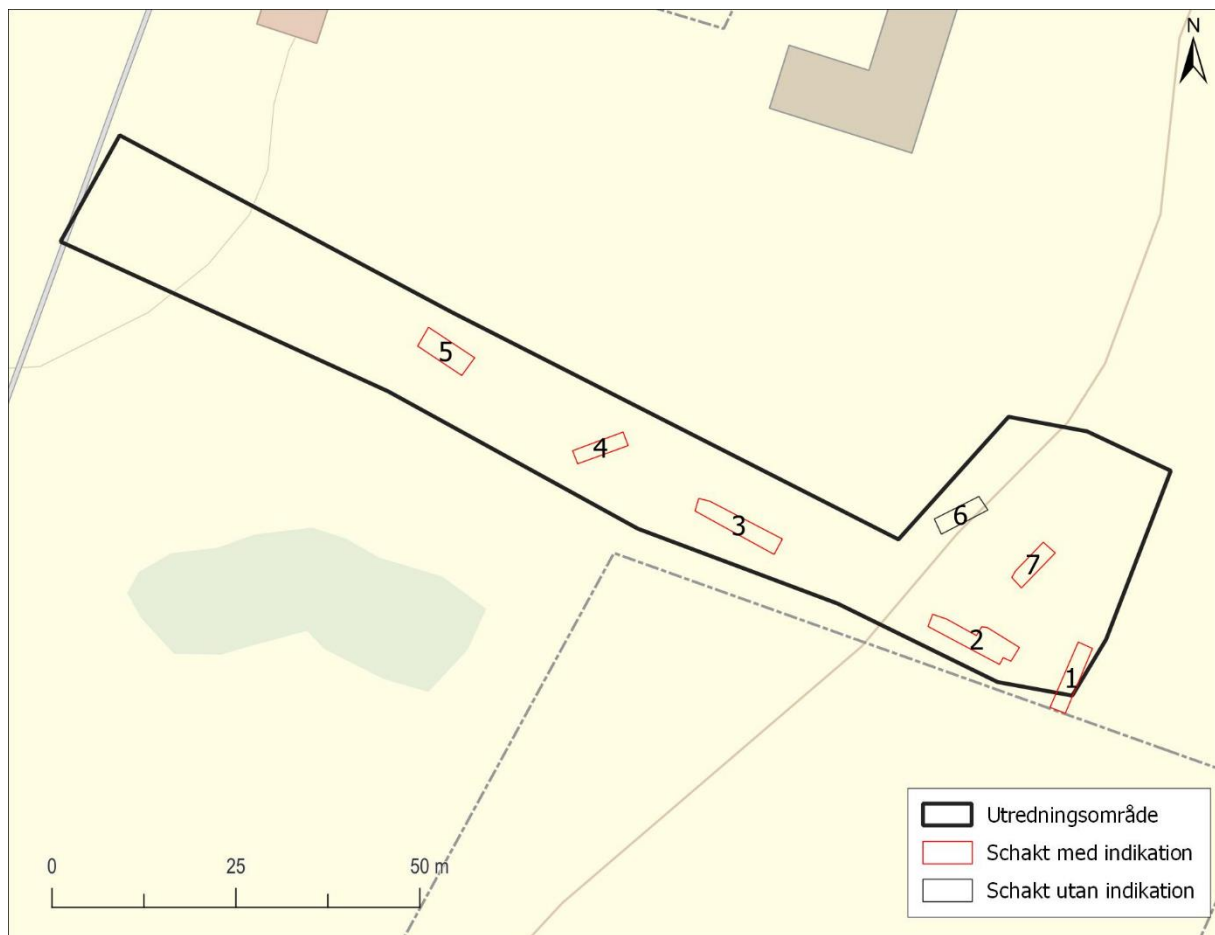
Utredningsområdet var cirka 2 700 m² stort och totalt grävdes sju schakt med en sammanlagd yta på 145 m², vilket motsvarar 5,4 % av den totala ytan (figur 8). Lämningar påträffades i sex av de sju schakten och dessa utgjordes framför

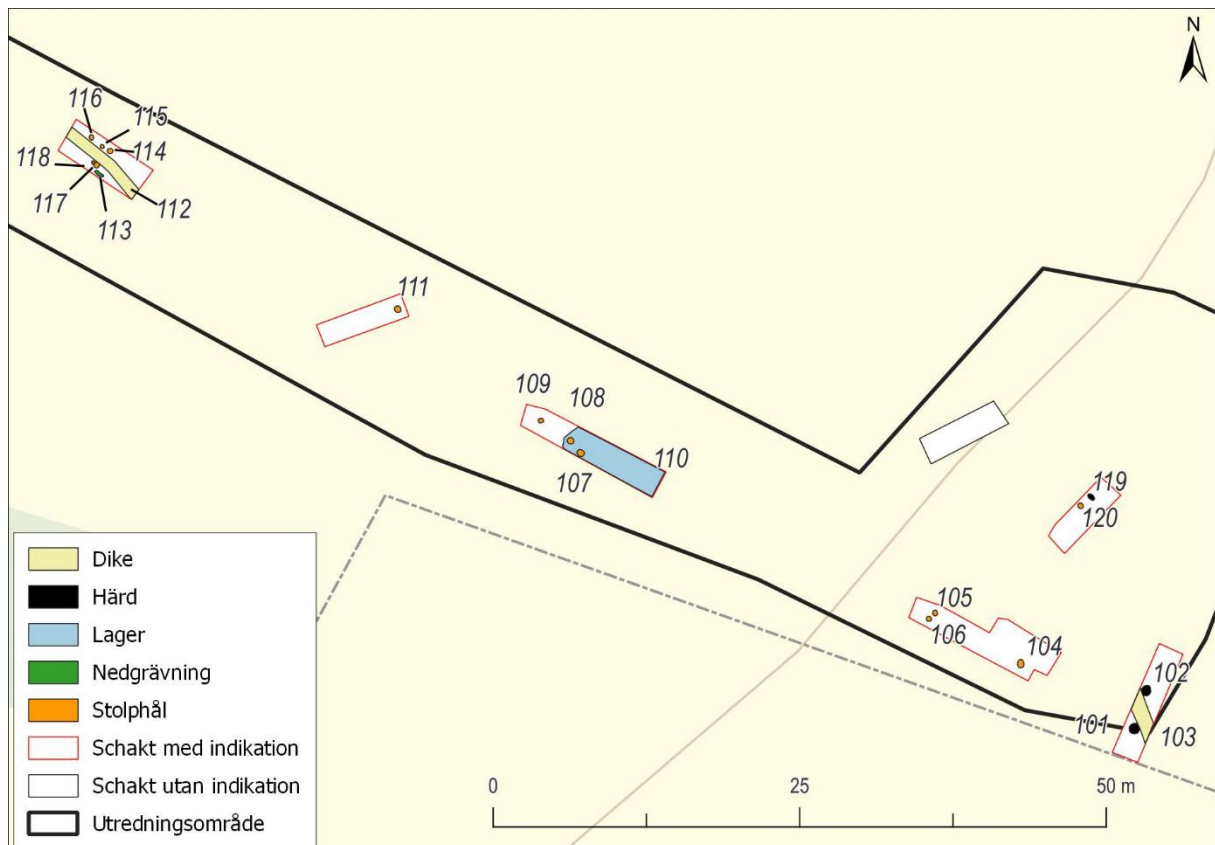
allt av stolphål, men även härdar, nedgrävning, lager och diken påträffades (figur 9). Ingen av anläggningarna undersöktes men en mindre del av lagret i schakt 3 grävdes i för att uppmäta dess tjocklek.

I schaktet som saknade antikvariska lämningar (6) trängde vatten upp vid borttagande av gräsvål och matjord. Växtligheten i det mindre område där schaktet placerades antyder att området vanligen står blött.

Endast enstaka spikar framkom vid metall-detekteringen och dessa återdeponerades i samband med igenläggning av schakten.

Figur 8. Samtliga schakt från utredning. Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:2 000

Figur 9. Samtliga lämningar som framkom vid sökschaktningen. Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:1 200.

SLUTSATS

Den arkeologiska utredningen i Skättorp resulterade i att en nyupptäckt fornlämning påträffades; boplatansområde L2023:7700. Av de påträffade anläggningarna kan enstaka möjligen tillhöra den historiska by- och gårdstomten Skättorps brukningstid men utgör till största del en förhistorisk bosättning på platsen. Ingen närmare datering var möjlig inom ramen för den arkeologiska utredningen.

Utvärdering av måluppfyllelse

Syftet med den arkeologiska utredningen var att ta reda på om arkeologiska lämningar fanns inom området som planeras bebyggas med anslutningsväg, vändplan samt en byggnad.

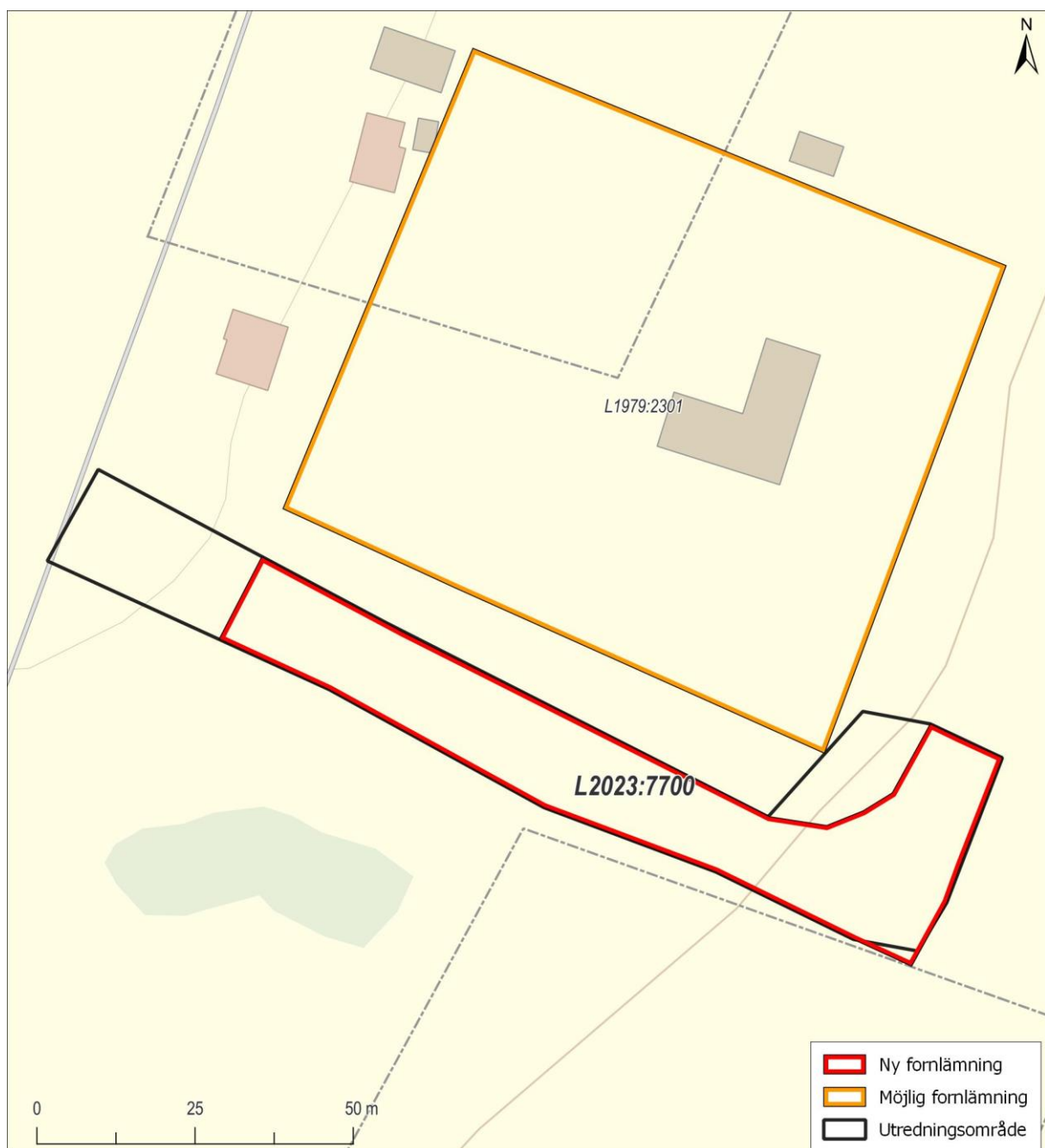
Detta primära syfte bedöms ha uppnåtts och de metoder som användes följde i hög grad den upprättade undersökningsplanen. En mindre del av det första schaktet (1) drogs dock utanför utredningsområdets utbredning i sydöst. Denna missplacering av änden på schaktet berodde på en missbedömning av områdets utbredning när schaktet skulle vidgas på grund av de framkomna anläggningarna.

Registrering i Kulturmiljöregistret

Efter avslutad arkeologisk utredning har den nyfunna lämningen registrerats i Kulturmiljöregistret som fornlämning.

Lämnings-nr (KMR)	Lämningstyp	Antikvarisk bedömning	Undersöknings-status	Beskrivning av lämning
L2023:7700	Boplatsoområde	Fornlämning	Ej undersökt	Boplatsoområde, 120 x 11-36 m (Ö-V), bestående av 13 stolphål, 3 härdar, 1 grop och 1 kulturlager. Stolphålen var runda till rundade, 0,25-0,7 m st. Härdarna var rund, oval och oregelbunden, 0,4-0,9 m st. Gropen var oval, 0,25x0,75 m st, och kulturlagret minst 2,25x8 m st samt 0,2 m tj. Boplatsoområdet är inte avgränsad.

Figur 10. Registrerad lämning i Kulturmiljöregistret (KMR).

Figur 11. Resultat som registrerats i Kulturmiljöregistret (KMR). Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:2 000.

REFERENSER

Litteratur

WALLEBOM U. & OHLSSON, A. 2005. *Skadade gravar vid Riseberga klosterruin. En arkeologisk och osteologisk redogörelse. Närke, Edsbergs socken, Riseberga klosterruin, RAÄ 30. Dnr 423-2923-2004*. UV Bergslagen, rapport 2005:4.

Digitala källor

ISOF, ORTNAMNSREGISTRET
Institutionen för språk och fornminnen
Sökdatum: 2023-11-23
<https://ortnamnsregistret.isof.se/place-names>

KULTURMILJÖREGISTRET (KMR)
Riksantikvarieämbetets söktjänst (Fornsök)
med alla registrerade fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar i Sverige.
Sökdatum: 2023-11-23
<https://app.raa.se/open/fornsok/>

SKOGSSTYRELSEN, SKOGENS PÄRLOR
Sökdatum: 2023-11-24
<https://kartor.skogsstyrelsen.se/kartor/>

SVERIGES GEOLOGISKA UNDERSÖKNINGAR (SGU)
Kartvisare, jordarter
Sökdatum: 2023-11-24
<https://apps.sgu.se/kartvisare/kartvisare-jordarter-25-100.html>

Kartvisare, strandförskjutningsmodell
Sökdatum: 2023-11-24
<https://apps.sgu.se/kartvisare/kartvisare-strandforskjutningsmodell.html>

Äldre kartor

Lantmäteristyrelsens arkiv
SKEPPSTA NR 1-2, STORSKIFTE 1785
Hackvads socken, Örebro län
Aktbeteckning: S24-11:1
Lantmätare: Gustaf Vilhelm Örn

SKÄTTORP NR 1, LAGA SKIFTE 1845
Hackvads socken, Örebro län
Aktbeteckning: S24-13:1
Lantmätare: Erik Bergsten

VIBY SN, GEOGRAFISK KARTA 1688
Viby socken, Örebro län
Aktbeteckning S8:8
Lantmätare: Gabriel Thoring

Lantmäterimyndigheternas arkiv
BACKEN, KARTA (1662)
Örebro län
Aktbeteckning: 18-eds-8

Rikets allmänna kartverks arkiv
EKONOMISKA KARTAN 1957
Via, 10F1a57
Rak-id: J133-10F1a57

BILAGOR 1. Schakt

Schakt-nr	Typ	Storlek (m)	Area (m ²)	Djup (m)	Beskrivning	Kontext
1	Schakt med indikation	9,5 x 2,1	20	0,3	Matjord av brun sandigt grus. Undergrund av ljus, gul sandig grus med inslag av sten i varierande storlek.	101-103
2	Schakt med indikation	12,4 x 1,8-3,5	32	0,3	Matjord av brun sandigt grus. Undergrund av ljus, gul sandigt grus med inslag av sten i varierande storlek. I schaktet låg tre större stenar (ca 0,8 m st) spritt. I mitten ett stråk med sten, upp måt 0,3 m st.	104-106
3	Schakt med indikation	12,3 x 2,3	27,7	0,3	Matjord av brun sandig grus. Undergrund av ljus, gul sandigt grus med inslag av sten i varierande storlek. Enstaka större i schaktets västra del.	107-110
4	Schakt med indikation	7,3 x 1,9	14,1	0,4	Matjord av brun sandigt grus. Undergrund av ljus, gul sandig grus med inslag av sten i varierande storlek.	111
5	Schakt med indikation	7,5 x 3	21,8	0,3	Matjord av brun sandigt grus. Undergrund av ljus, gul sandigt grus med inslag av sten i varierande storlek.	112-118
6	Schakt utan indikation	7,1 x 2,2	15,5	0,5	Matjord av brun sandigt grus. Undergrund av ljus, gul sandigt grus med inslag av sten i varierande storlek. Större sten i nordvästra delen. Det trängde upp vatten i schaktet.	-
7	Schakt med indikation	6,6 x 2,2	14	0,4	Matjord av brun sandigt grus. Undergrund av ljus, gul sandigt grus med inslag av sten i varierande storlek.	119-120

BILAGOR 2. Kontexter

Kontext- nr	Typ	Storlek (m)	Diameter (m)	Djup (m)	Beskrivning	Schakt
101	Härd	0,9 x 0,8			Rundad härd med skärviga stenar samt rikligt med kol. Undergrunden runt om är aningen rödbränd. Skuren av dike 103.	1
102	Härd	0,75 x 0,55			Oregelbunden, ev. skadad åt nordost samt är skuren av dike i sydväst. Härdbotten med en lins av kol.	1
103	Dike	1,1 x >3			Fyllning av brungrå sandigt grus. Diket skär härdar.	1
104	Stolphål	0,7 x 0,55			Ovalt stolphål. Fyllning av brun fet silt. I mitten antydan till bränd stolpfärgning, diameter 0,25 m. Stolpfärgningen har inslag av bränd lera och kol.	2
105	Stolphål		0,45		Runt stolphål. Fyllning av grå-brun grusig sand med inslag av kol.	2
106	Stolphål	0,45 x 0,42			Rundat stolphål. Fyllning av grå-brun grusig sand med inslag av kol.	2
107	Stolphål	0,55 x 0,4			Rundat stolphål. Fyllning av brun silt med mindre inslag av tegelkross. Troligen sentida/tidig-modern anläggning. Genomgrävd lager 110.	3
108	Stolphål		0,55		Runt stolphål. Fyllning av brun silt med inslag av småsten. Snarlik 107 i sammansättning och ev. samtida.	3
109	Stolphål		0,3		Runt stolphål. Fyllning av mörk-brun fet silt med inslag av stora kolbitar.	3

Bilaga 2. Kontexter, forts.

Kontext- nr	Typ	Storlek (m)	Diameter (m)	Djup (m)	Beskrivning	Schakt
110	Lager	>8 x >2,25		0,2	Heltäckade lager i den sydöstra delen av schaktet. Lagret tar slut vid en större sten. Rikligt med ås-material i lagret, som har en siltig sammansättning med hög andel sot och uppfattas som svart. Ligger i anslutning till slutning åt öst, möjligen utplaning av en ursprunglig brantare slänt.	3
111	Stolphål	0,5 x 0,48			Rundat stolphål. Fyllning av gråbrun grusig silt.	4
112	Dike	0,9 x >4			Stenfyllt dike. Fyllning av grå sandigt grus och sten i varierande storlek.	5
113	Nedgrävning	0,75 x 0,25			Avlång nedgrävning jämte dike. Fyllning av gråbrun grusig sand med inslag av kol.	5
114	Stolphål		0,4		Runt stolphål, i linje med andra stolphål parallellt med dike. Fyllning av brungrå fet silt med inslag av kol.	5
115	Stolphål		0,3		Runt stolphål, i linje med andra stolphål parallellt med dike. Fyllning av brungrå fet silt med inslag av kol.	5
116	Stolphål	0,3 x 0,25			Rundat/oregelbundet stolphål. Fyllning av mörkbrun fet, organisk silt.	5
117	Stolphål	0,5 x 0,4			Rundat stolphål. Fyllning av gråbrun silt med inslag av kol.	5
118	Stolphål		0,2		Runt stolphål. Fyllning av gråbrun silt med inslag av kol.	5
119	Härd	0,6 x 0,4			Oval härdbotten. Fyllning av sotig och grusig sand.	7
120	Stolphål		0,45		Runt stolpål. Fyllning av brungrå grusig sand med inslag av kol.	7

Rapporter från Arkeologikonsult 2023:3695